

Анатолій Теклюк

ПУТІВНИК СВІТОМ ФІЛОСОФІВ: ЗАПИТАЙ, ЩОБ Я ТЕБЕ ПОБАЧИВ.

Ворбертон, Н. (2023). *Коротка історія філософії*. (А. Марховська, Пер.). Київ: Наш формат.

Осягнення великого і складного об'єкта потребує спеціалізованої підготовки. Такий стан справ стосується як природничих дисциплін, так і сфери філософії, а в нашому випадку історії філософії. У фахових навчальних інституціях відбувається копіткий процес засвоєння необхідних знань, умінь, і зрештою на виході отримуємо фахівців, здатних продуктивно працювати у своїй галузі. Але перші кроки таких фахівців починаються з різноманітних «Вступів до фаху», а до цього з книжок та інших публікацій популяризаторського характеру. «Коротка історія філософії» Найджела Ворбертона [Ворбертон 2023], що вийшла друком у видавництві «Наш формат» (переклад Анни Марховської) може слугувати саме таким популяризаційним цілям. Також ця книга покликана допомогти широкому загальному читачів сформувати уявлення про перебіг світового історико-філософського процесу.

Ворбертон – автор цілої низки книг, які по своїй суті є своєрідними вступами-запрошеннями до більш ґрунтовного вивчення філософії: «Філософія: Класика» [Warburton 2001], «Мислення від А до Я» [Warburton 2007], «Філософія: Основи» [Warburton 2013]. Варто зазначити, що ці книги витримали вже по кілька видань, що засвідчує, як нам здається, їхню якість і популярність з погляду читацької публіки. Праця «Коротка історія філософії» належить до того ж типу, що й наведені вище книги, а український переклад цього твору Ворбертона покликаний заповнити очевидну прогалину в нашому інтелектуальному полі.

Англомовних публікацій, схожих за формою та змістом з «Короткою історією філософії» Ворбертона, можна знайти чимало, наприклад: «Вступ до континентальної філософії» [Крічлі 2001], «Коротка історія філософії: від Сократа до Деріда» [Johnston 2006], «Коротка історія філософії від Стародавньої Греції до епохи постмодернізму» [Gibson 2020], «Коротка історія думки. Філософський посібник із життя» [Ferry 2019]. Свого часу в СРСР під впливом формату «коротких вступів» було створено серію «Мислителі минулого», а в Києві з'явилося видання «Під знаком вічності» [Жоль 1991], дуже схоже за задумом на західні зразки «коротких вступів». Останніми роками в Україні книги такого типу пропонує видавництво «Навчальна книга – Богдан», за-

© А. Теклюк, 2024

початкувавши серію «Оксфордське коротке введення [sic!]», в якій вийшли шість томиків оксфордської серії *Very Short Introduction* у перекладі Василя Тадеєва, присвячених Арістотелеві, Галілеєві, Декартові, Ньютонові, науковій революції та співвідношенню науки і релігії [див., наприклад: Барнс 2020; Сорел 2020]. Можна лише пошкодувати, що, попри дивний переклад назви, у цій серії вже давно не виходило нових перекладів.

Написати коротку історію чогось, що має чималу тривалість і колосальний фактологічний базис, завжди непросто. Ворбертон доволі успішно впорався з цим складним завданням. Він умістив на 224 сторінках своєї книжки постаті ключових персон з канону західної традиції історії філософії (але в назві книги йдеться про історію філософії загалом), у стислій формі зумів викласти їхні ідеї. Усе це зроблено мовою, доступною філософськи не підготовленому читачеві.

Структурно «Коротка історія філософії» складається із сорока невеликих розділів, здебільшого вони мають обсяг 4-5 сторінок. Ці розділи розташовано в хронологічній послідовності й у них йдеться про одного з філософів певного часу, інколи про кількох. Ворбертон ілюструє історико-філософську розповідь цікавими фактами з життя філософів, представлених у його книзі. Це створює відчуття реальності, справжності постатей, які жили колись давно й розмірковували над вічними філософськими питаннями. Використання сторітелінгу завжди приваблює читача й додає йому уваги та зацікавленості при опануванні матеріалу, який містить дуже багато абстракцій. До того ж, переклад пройшов наукове редагування, що робить його цілком прийнятним у сенсі фахової точності. Популярна форма тут не досягається за рахунок жертвування змістом.

Історико-філософська мандрівка, яку пропонує Ворбертон, розпочинається з античного гедзя Сократа й завершується сучасним гедзем Пітером Сінгером, а між ними ціла низка інших філософів, які ставили питання собі й іншим, сумнівалися, шукали аргументи на підтвердження чи спростування певних тез. Власне, дух філософії – в її запитувальності: хіба можна отримати відповідь, не запитавши? Саме формулювання питань виявляє нові горизонти світу, розширює межі реальності. Західна філософська «традиція високо цінує той різновид мудрості, що ґрунтується на аргументуванні, раціональному міркуванні й умінні ставити питання, а не на довірі до чогось лише через те, що хтось авторитетний сказав вам, що це нібито істина» [Ворбертон 2023: 10].

У книзі Ворбертона представлено 51 мислителя, але не всі з них були філософами. Наприклад, «Дарвін був біологом і геологом, а не філософом. Можливо, для вас загадка, навіщо в цій книжці розділ про нього. Річ у тім, що теорія еволюції шляхом природного добору та її сучасні версії мали глибокий вплив на міркування філософів (і науковців) про людство» [ibid.: 134]. Дотримуючись такої логіки, Ворбертонові слід би було додати розділи про Галілея й Айнштайна.

Створення будь-якого переліку найвидатніших представників певної сфери людської діяльності (філософів, науковців, письменників, спортсменів тощо) неминуче викликатиме суперечки: чому когось внесли до такого переліку, а когось ні? Хай би які чіткі критерії відбору ми намагалися прописати, завжди залишиться місце для впадіння. З нашого погляду, звісно, значною мірою суб'єктивного, але не позбавленого й об'єктивних підстав, варто в цій «Короткій історії філософії» додати принаймні два розділи: про Френсіса Бейкона й Огюста Конта.

Коли ми ведемо мову про філософію Нового часу, то відзначаємо, що провідною проблематикою для представників цієї епохи була проблема пізнання, а якщо брати вужче, то проблема ефективного методу пізнання. Не згадати в цьому зв'язку ключову

постать емпіризму здається невинуватим. Тим паче, що Ф. Бейкон займався свідомим формуванням наукового пізнання і його «Новий Органон» (безперечно, не він один) справив вагомий вплив на становлення науки XVII-XVIII ст., посприявши створенню стандартів наукової діяльності.

Подібна ж ситуація з Огюстом Контом, який став фундатором позитивізму. Ідеться про напрям думки, який у трансформованому вигляді (неопозитивізм, постпозитивізм) і донині серйозно впливає на філософську й наукову спільноти, навіть більше – є вагомим складником сучасного світогляду так званої пересічної людини. Зауважимо, що Ворбертон приділяє чимало уваги представникам неопозитивізму й постпозитивізму. Але, на відміну від багатьох інших місць книги, де він прослідковує ідейні впливи одних філософів на інших¹ та розвиток філософських концепцій, тут неопозитивізм немовби постає на голому місці (однак сам префікс нео- вже вказує на попередника).

А втім, підбір персоналій філософів, яких включено до «Короткої історії філософії», усе ж є справою смаку автора, і наші закиди щодо відсутності якогось філософа можна сприймати скоріше як побажання.

Праця Ворбертона певною мірою перегукується зі «Світом Софії» Юстейна Гордера [Гордер 2007]: обидва автори роблять виклад філософських ідей, концепцій, звертаючись до адресата, який ще не має філософських знань і лише входить у сад стежок, що розбігаються. А такому індивіду дуже потрібен путівник у світі філософів, який допоможе розібратись у сплетіннях філософських ідей та концепцій, і Ворбертон його пропонує. Тому ініціативу видавництва *Наш формат* щодо перекладу «коротких історій» варто вітати. І при цьому сподіватися, що українські інтелектуали й видавництва не обмежаться перекладами, а зроблять і свій внесок у справу популяризації мислителів минулого, передовсім вітчизняних, що не потраплять до канону оксфордської й інших зарубіжних серій. Утім, штучні обмеження в цій справі, на наш погляд, були б абсолютно зайвими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Барнс, Д. (2020). *Аристотель. Дуже коротке введення*. (В. Тедєєв, Пер.). Тернопіль: Навчальна книга - Богдан.
- Ворбертон, Н. (2023). *Коротка історія філософії*. Київ: Наш формат.
- Гордер, Ю. (2007). *Світ Софії. Роман про історію філософії*. Львів: Літопис.
- Жоль, К. (1991). *Под знаком вечности*. Київ: Молодь.
- Сорел, Т. (2020). *Декарт. Дуже коротке введення*. (В. Тедєєв, Пер.). Тернопіль: Навчальна книга Богдан.
- Крічлі, С. (2008). *Вступ до континентальної філософії*. Київ: Стилос.
- Ferry, L. (2019). *A Brief History of Thought: A Philosophical Guide to Living*. Edinburgh: Canongate.
- Gibson, D. P. A. (2020). *Short History of Philosophy: From Ancient Greece to the Post-Modernist Era*. London: Arcturus Publishing.
- Johnston, D. (2006). *A Brief History of Philosophy. From Socrates to Derrida*. London: Continuum.

¹ Наприклад: «В уявленнях про історію Маркс зазнав впливу Гегеля (героя розділу 22). Як нам уже відомо, Гегель проголосив, що все спирається на певну структуру, а ми поступово рухаємося до світу, котрий у той чи той спосіб усвідомить себе. Маркс запозичив у Гегеля думку про те, що прогрес неминучий, а історія має закономірність; це не просто череда подій» [ibid.: 148].

- Warburton, N. (2001). *Philosophy: The Classics*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203991824>
- Warburton, N. (2007). *Thinking from A to Z*. London: Routledge.
- Warburton, N. (2013). *Philosophy the basics. Fifth edition*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315817224>

Одержано 16.10.2023

REFERENCES

- Barnes, J. (2020). *Aristotle: A Very Short Introduction*. (V. Tedeev, Trans.). [In Ukrainian]. Ternopil: Bohdan Publishing House.
- Critchley, S. (2008). *Continental Philosophy: A Very Short Introduction*. (V. Menzhulin, Trans.). [In Ukrainian]. Kyiv: Stylos.
- Ferry, L. (2019). *A Brief History of Thought: A Philosophical Guide to Living*. Edinburgh: Canongate.
- Gaarder, J. (2007). *Sofies Varden. Roman som filosofiens historie*. (N. Ivanychuk, Trans.). [In Ukrainian]. Lviv: Litopys.
- Gibson, D. P. A. (2020). *Short History of Philosophy: From Ancient Greece to the Post-Modernist Era*. London: Arcturus Publishing.
- Johnston, D. (2006). *A Brief History of Philosophy. From Socrates to Derrida*. London: Continuum.
- Sorell, T. (2020). *Descartes: A Very Short Introduction*. (V. Tedeev, Trans.). [In Ukrainian]. Ternopil: Bohdan Publishing House.
- Warburton, N. (2001). *Philosophy: The Classics*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203991824>
- Warburton, N. (2007). *Thinking from A to Z*. London: Routledge.
- Warburton, N. (2013). *Philosophy the basics. Fifth edition*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315817224>
- Warburton, N. (2023). *A little history of philosophy*. (A. Markhovska, Trans.). [In Ukrainian]. Kyiv: Nash Format.
- Zhol, K. (1991). *Under the sign of eternity*. [In Russian]. Kyiv: Molod.

Received 16.10.2023

Anatoliï Tekliuk

Guide to the world of philosophers: Ask me, so that I may see you. Warburton, N. (2023). *A little history of philosophy*. (A. Markhovska, Trans.). Kyiv: Nash Format.

Review of Warburton, N. (2023). *A little history of philosophy*. (A. Markhovska, Trans.). Kyiv: Nash Format.

Анатолій Теклюк

Путівник свігом філософів: Запитай, щоб я тебе побачив. Ворбертон, Н. (2023). *Коротка історія філософії*. (А. Марховська, Пер.). Київ: Наш формат.

Огляд книги Ворбертон, Н. (2023). *Коротка історія філософії*. (А. Марховська, Пер.). Київ: Наш формат.

Anatoliï Tekliuk, PhD in Philosophy, Associate Professor of Vinnytsia National Technical University.

Анатолій Теклюк, к. філос. наук, доцент Вінницького національного технічного університету.

e-mail: gcvr216@gmail.com
